

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

О. М. Бандурка

В. В. Глущенко

А. С. Глущенко

ГРОШІ ТА КРЕДИТ

ПІДРУЧНИК

Видавництво «Магнолія»

Львів

УДК 336 (075.8)
Б 55

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав переслідуватимуться у судовому порядку.

Рецензенти:

Азаренкова Г.М. – доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків Харківського інституту банківської справи УБС НБУ;

Колодізєв О.М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи Харківського національного економічного університету;

Соболєв В.М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри статистики та аудиту Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна.

Бандурка О.М., Глущенко В.В., Глущенко А.С.

Гроші і кредит. Підручник, 2-ге вид., доп. і перероб., «Магнолія 2006»- 368 с.

ISBN 978-617-574-094-1

«Магнолія 2006»

У підручнику викладений теоретичний курс, що є складовою частиною навчального плану підготовки фахівців з фінансів і кредиту та банківської справи. Цей фундаментальний курс висвітлює теоретичні аспекти функціонування в ринковій економіці таких категорій як гроші, кредит, грошовий та валютний ринок. На цій основі розкривається діяльність фінансових посередників: банків, парабанківських установ, лізингових, трастових та інших компаній. Завдання даного підручника – допомогти студентам оволодіти складною теорією грошового обігу, а також придбати практичні навички, що необхідні в роботі фахівців у фінансово-кредитній системі України.

Для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів освіти третього та четвертого рівнів акредитації, аспірантів, викладачів, наукових установ та практичних працівників фінансово-кредитної сфери.

ISBN 978-617-574-094-1

**УДК 336 (075.8)
Б 55**

© Бандурка О.М., Глущенко В.В., Глущенко А.С.
© «Магнолія 2006»

ЗМІСТ

Передмова до другого видання 6

Розділ 1. Гроші, їх обіг та грошова політика держави

Тема 1. Сутність грошей та розвиток їх функцій у сучасних умовах

1.1. Виникнення грошей та їх сутність	8
1.2. Еволюція форм грошей.....	13
1.3. Функції грошей та їх розвиток	14
1.4. Теорії грошей.....	20
<i>Запитання для самоконтролю</i>	22

Тема 2. Розвиток грошей та трансформація їх змісту в сучасних умовах

2.1. Реальні гроші.....	23
2.2. Ідеальні гроші.....	25
2.3. Фідуціарні гроші	28
<i>Запитання для самоконтролю</i>	31

Тема 3. Грошові системи та їх еволюція

3.1. Сутність та структура грошової системи	32
3.2. Види та еволюція грошових систем.....	35
3.3. Грошова система України.....	37
<i>Запитання для самоконтролю</i>	38

Тема 4. Грошовий обіг та грошові потоки

4.1. Сутність грошового обігу та його базова модель	40
4.2. Вимір грошової маси. Грошові агрегати та грошова база	43
4.3. Балансування грошових потоків.....	46
4.4. Закони грошового обігу та швидкість обігу грошей	47
<i>Запитання для самоконтролю</i>	51

Тема 5. Грошові розрахунки у господарській практиці

5.1. Платіжна система України	52
5.2. Безготівковий обіг та форми безготівкових розрахунків	54
5.3. Готівковий обіг та особливості його організації.....	70
<i>Запитання для самоконтролю</i>	74

Тема 6. Грошовий ринок

6.1. Поняття грошового ринку та його інструменти.....	75
6.2. Грошовий попит і грошова пропозиція.....	76
6.3. Рівновага грошового ринку і механізм його забезпечення	79
<i>Запитання для самоконтролю</i>	82

Тема 7. Валютний ринок

7.1. Сутність валютних відносин та валютного ринку	83
7.2. Валютний курс і валютні операції.....	87
7.3. Платіжний баланс і золотовалютні резерви у валютному регулюванні.....	100
<i>Запитання для самоконтролю</i>	104

Тема 8. Грошово-кредитна політика держави

8.1. Сутність, види та форми грошово-кредитної політики.....	106
8.2. Грошові реформи	108
8.3. Інфляція, її суть, види та наслідки	109
8.4. Роль грошей у ринковій економіці України.....	115
<i>Запитання для самоконтролю</i>	117

Тема 9. Правові засади регулювання грошового обігу і розрахунків

9.1. Загальні засади правового регулювання грошового обігу	118
9.2. Правові основи емісії та обігу готівки.....	120
9.3. Правове регулювання безготівкового обігу та розрахунків.....	121
<i>Запитання для самоконтролю</i>	123

Розділ 2. Кредит та фінансове посередництво в ринковій економіці

Тема 10. Необхідність кредиту, його сутність та функції

10.1. Джерела формування позичкового фонду	124
10.2. Сутність кредиту та його функції.....	127
10.3. Теорії кредиту.....	130
<i>Запитання для самоконтролю</i>	131

Тема 11. Кредитний механізм: межі, принципи та форми функціонування

11.1. Економічні межі кредиту.....	133
11.2. Принципи кредитування.....	136
11.3. Форми кредиту	138
11.4. Характеристика основних видів кредиту.....	139
11.5. Вексель як кредитне знаряддя обігу.....	147
11.6. Відсоток за кредит та його теоретичне підґрунтя.....	151
<i>Запитання для самоконтролю</i>	152

Тема 12. Кредитна система України

12.1. Сутність кредитної системи України та її структура.....	153
12.2. Банки як провідні посередники. Банківська система України.....	156
12.3. Центральні банки. Генезис, функції та операції НБУ	162
12.4. Парабанківська система фінансових посередників.....	178

12.4. Кредитні реформи.....	180
<i>Запитання для самоконтролю</i>	185

Тема 13. Комерційні банки як фінансові посередники та їх діяльність

13.1. Історія виникнення банків та їх функції.....	186
13.2. Баланс комерційного банку як основний звіт про його діяльність	191
13.3. Сучасні операції комерційних банків: класифікація та характеристика	206
13.4. Створення грошей кредитними посередниками	229
13.5. Банківські інвестиції.....	231
13.6. Контроль та аудит за діяльністю комерційних банків	233
<i>Запитання для самоконтролю</i>	237

Тема 14. Фінансова глобалізація та фінансово-кредитні установи

14.1. Фінансова глобалізація та ринковий перерозподіл фінансових ресурсів	239
14.2. Фінансово-кредитні установи неринкового перерозподілу фінансових ресурсів	245
<i>Запитання для самоконтролю</i>	253

Тема 15. Правові основи діяльності установ фінансового посередництва

15.1. Банківські правовідносини та регулювання банківської діяльності.....	254
15.2. Правове регулювання банківської діяльності	256
15.3. Необхідність удосконалення банківського законодавства в Україні.....	259
<i>Запитання для самоконтролю</i>	263

<i>Висновок</i>	264
------------------------------	-----

ДОДАТКИ

Додаток А. Термінологічний словник (глосарій).....	265
Додаток Б. Тестові та розрахунково-аналітичні завдання.....	285
Додаток В. Теми курсових робіт з дисципліни	355
Додаток Г. Питання для підготовки до екзамену з курсу	358
Додаток Д. Питання семінарських занять та тематика рефератів.....	361
Додаток Є. Література до вивчення курсу	364

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

Друге видання підручника (перше вийшло у світ ще у 2003 році) втілює досвід розбудови ринкової економіки України майже за 10 років. З історичного погляду це невеликий шлях. Однак, з точки зору формування ринкової економіки та якісного набуття нею саме ринкових властивостей – це шлях, який багато країн сучасної розвинутої ринкової економіки проходили століттями. Тільки спираючись на міжнародний досвід та виправляючи власні помилки можна істотно скоротити у часі шлях формування сутності та механізмів функціонування ринкової економіки, яка ґрунтується на таких фундаментальних явищах як гроші та кредит. Без пізнання сутності грошей та кредиту неможливо уявити як *інструменти* господарювання: розрахунково-платіжні відносини, ціноутворення, інвестиційну, страхову, фондову діяльність суб'єктів господарювання, так і *механізми* її здійснення: стимулювання, планування, оперативне управління, регулювання, контроль, тощо. Тому грошово-кредитна політика держави, яку проводить НБУ, спирається на врахування закономірностей руху грошей, функціонування грошового та кредитного ринку, банків, інших фінансових посередників, яких стає все більше. Перехідна економіка України характеризується множинністю суб'єктів господарювання, різними формами власності, однак всі вони є суб'єктами ринкової економіки і вже це означає єдність закономірностей розвитку. Саме ці закономірності розвитку необхідно пізнавати для впевненої побудови економіки нашого суспільства.

Навчальний процес, у якому відбувається пізнання закономірностей розвитку грошей та кредиту, не може стояти осторонь змін, що відбуваються в економіці. Тому дисципліна «Гроші і кредит», вивчення якої є незмінною умовою для фахівців з фінансів, банківської справи, страхування, бухгалтерського обліку та аудиту, постійно змінює свій «дизайн» та свою «архітектоніку». Мета тут одна – забезпечити науково-теоретичну та методологічну базу для формування якісної системи знань у молодих фахівців, бо ці знання у подальшому формують інші знання з конкретних та прикладних дисциплін. У зв'язку з цим друге видання даного підручника суттєво відрізняється від попереднього.

Автори даного підручника виходили з того, що наукова думка за десятирічний період (та і за період отримання незалежності України взагалі) не стояла на місці. Її активізація призвела до появи значної кількості публікацій по грошам і кредиту. І це не тільки статті у журналах, наукових збірниках, матеріалах наукових конференцій, монографії, підручники та навчальні посібники. Це одночасно і перекладені праці зарубіжних авторів, які дали можливість не тільки вивчати, але і уточнити та поглибити свої точки зору з багатьох складних та дискусійних питань теорій грошей та кредиту. Не менш важливим є можливості перевірки існуючих положень теорії на практиці та фактах історичного розвитку економіки України, чого неможливо було зробити раніше.

Ще одна обставина, з якої виходили автори, це те, що навчальний процес теж не стоїть на одному місці. Істотно змінюється навчальна програма дисципліни «Гроші і кредит», вилучаються одні та вводяться нові теми курсу. Посилюється його теоретико-методологічна спрямованість у процесі переробки та доробки існуючих тем курсу. Все це значно покращує підготовку майбутніх фахівців. Дисципліна «Гроші і кредит»

є фундаментальною і нормативною, тому поглиблення та ускладнення викладу її розділів, загострення уваги на теоретичних та методологічних аспектах, не треба лякатись. Як не треба лякатись і того, що менше уваги надано прикладним та практичним питанням, оскільки дублювання цих положень у наступних курсах навчального плану не є кращим методичним підходом у викладанні.

Автори висловлюють щирі слова подяки відомим українським та зарубіжним вченим і авторам публікацій, чиї матеріали досліджень було використано при напрацюванні підручника. У підручнику використані також власні напрацювання авторів. Все це дає можливість широкого бачення трансформаційних тенденцій світової економіки та конкретизації найважливіших шляхів розвитку економіки України.

Треба враховувати ще одну обставину. Підручник «Гроші і кредит» не може не мати лекційно-практичної спрямованості. Його мета навчити студента базовим знанням розвитку грошово-кредитної сфери, опанувати методами аналізу та оцінки грошово-кредитної політики в умовах складних трансформаційних, інтеграційних процесів та глобалізації фінансово-кредитної сфери. Тому накреслити шляхи організації самостійної роботи студентів є таким же важливим як і вивчення іншої навчальної, наукової, періодичної та нормативно-правової літератури у відповідності з програмою курсу. Не менш важливим є організація семінарських занять з курсу: тут необхідна як загальна, так і особлива методика їх проведення. Необхідно засвоїти основну термінологію курсу; виконати практичні завдання та тести; написати реферат, науково-дослідну або курсову роботу за тематикою названої дисципліни. Тому, мабуть, до переваг підручника, треба віднести блок навчально-методичного забезпечення, який приводиться у додатках. Без цього неможливо уявити навчальний процес, організований за сучасними вимогами. Протягом підготовки другого видання підручника автори критично опрацювали значний обсяг навчально-методичного матеріалу, який відбиває накопичений досвід викладання дисципліни та відобразили своє розуміння удосконалення цього складного процесу.

*О. М. Бандурка
В. В. Глущенко
А. С. Глущенко*

ГРОШІ ТА КРЕДИТ

ПІДРУЧНИК

Формат 70x100/16. Папір друк. №2. Гарнітура Times New Roman
Умовн. друк. арк. 23.

ПП «Магнолія 2006»
м. Львів-53, 79053, Україна, тел.+380503701957
e-mail: magnol06@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавництва «Магнолія 2006»